

TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL A LA MARINA

M. Àngels DIÉGUEZ I SEGUI
M. Isabel GUARDIOLA I SAVALL

Diversos estudis sociolingüístics han demostrat la importància de la transmissió intergeneracional per a la conservació de llengües sotmeses a un procés de minorització¹. *El trencament d'aquesta cadena accelera inevitablement la substitució de la llengua recessiva. És en aquests casos quan la família es constitueix, doncs, en un àmbit essencial de conservació de l'idioma.*

En aquest article² provarem de mostrar el grau de vitalitat de la transmissió del valencià de pares a fills a la Marina. Aquesta comarca, amb una competència mitjana en valencià, s'ha dedicat tradicionalment a l'agricultura i a la pesca, si bé en els últims trenta anys ha experimentat una sèrie de canvis profunds en tots els aspectes socioeconòmics i culturals que també n'han afectat la configuració lingüística.

Hem partit d'una enquesta que vam realitzar el 1997 als alumnes i als professors dels centres comarcals de secundària d'Altea. En total recollírem les dades de vora un miler de persones que provenien de localitats de tota la comarca i que vam dividir en cinc zones atenent a factors socioeconòmics, demogràfics i lingüístics, segons el cens de poblament de 1991 de la Generalitat Valenciana:

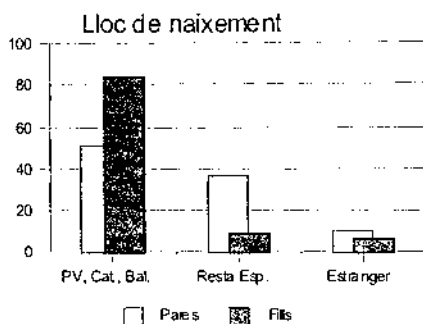
- Zona A (2,8% de l'alumnat): valls de Tàrbena (Tàrbena i Bolulla) i de Guadalest (Confrides, Benifato, Beniardà, Benimantell i Guadalest). *Són localitats que es caracteritzen per un nombre d'habitants inferior als mil, una competència lingüística en valencià molt alta, poca immigració, i per una integració lingüística freqüent. L'ocupació bàsica de la població se centra en l'agricultura.*
- Zona B (12,5%): Callosa d'en Sarrià i Polop. *Es tracta de pobles entre dos mil i set mil habitants amb una competència lingüística en valencià alta. Com en el cas anterior, la immigració és escassa i la integració lingüística encara és possible. L'agricultura i després la construcció/ indústria/ transports i el comerç són les bases econòmiques principals.*
- Zona C (27,9%): l'Alfàs del Pi, la Nucia i Calp. *Comprèn localitats entre set i deu mil habitants. El domini del valencià és molt baix i el percentatge d'immigració és molt elevat, sobretot d'estrangers: més de la meitat de la població a l'Alfàs i la Nucia, i el 32% a Calp. La integració lingüística és gairebé nul·la. Les fonts d'ingressos bàsiques són la construcció/ indústria/ transports i l'hostaleria/ serveis.*

1. Com ara, per al cas valencià, especialment Montoya (1986 i 1996).

2. Partim de la investigació *Coneixement, ús i actituds sociolingüístiques en secundària que va rebre el premi "Maria Ibars 1997 a la renovació pedagògica"*, inserida en el projecte dirigit per Joan J. Ponsoda *Variació lingüística generacional i ensenyament del valencià* (GV-2433-94, exhaurit) del departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant.

- Zona D (50,4%): Altea i Benissa. Tenen entre vuit i tretze mil habitants, amb una competència lingüística en valencià mitjana i amb un percentatge d'immigració elevat. La integració lingüística era efectiva fins fa poc. La població es dedica sobretot al sector de la construcció/ indústria/ transport i a l'hostaleria.
- Zona E (5%): Benidorm i la Vila Joiosa. Es tracta de les localitats que presenten el major volum de població de la comarca. La competència lingüística és variada: a Benidorm és molt baixa i a la Vila és mitjana-baixa. L'hostaleria i el comerç són les principals formes de vida.

Si atenem als resultats de la nostra investigació, hem de constatar en primer lloc que la configuració lingüística dels enquestats es caracteritza bàsicament per l'origen familiar. El quadre comparatiu següent de procedència dels progenitors i dels fills mostra que la quantitat de pares no valencianoparlants d'origen és bastant elevada (la meitat de la població), a diferència dels fills:

Si observem aquestes proporcions en funció del lloc de residència, comprovem que la major part dels autòctons³ es concentra en les zones A i B; mentre que els mixtos se situen a la C i la D. Amb tot, cal assenyalar que els fills de parelles autòctones són majoritaris en tots els pobles, excepte a les zones C i E; i els grups s'anivellen en un terç a la zona D.

Segons els estudiants, saben parlar valencià el 50% de les mares i el 60% dels pares; no obstant això, només el parlen habitualment el 47% d'aquelles i el 50% d'aquests⁴. Si aproximadament la meitat dels pares pot utilitzar el valencià, podríem suposar que la quantitat de fills que poden parlar valencià usualment hauria d'estar al voltant del 50% com a mínim, suposant que la transmissió lingüística intergeneracional s'acomplís. I en efecte, el percentatge de joves que declaren emprar el valencià habitualment és el 48%, sols un poc el 19,7% i gens un 32,3%. Podem afirmar, doncs, que els pares mantenen la seua llengua d'origen, en

3. Entenem per autòctons els casos en què els progenitors dels enquestats han nascut al País Valencià (o a la resta del domini lingüístic de parla catalana); mixtos si un és autòcton i l'altre és de la resta de l'Estat espanyol o de l'estranger; forans en les altres situacions. En general, els fills d'autòctons són majoritàriament valencianoparlants, els mixtos poden ser-ho o no, i els forans són bàsicament castellanoparlants.

4. Hem de destacar que els progenitors forans que saben parlar valencià constitueixen un 12% del total, dels quals el parlen usualment el 3,8%.

tots els grups de procedència. Els progenitors forans que més parlen valencià són, per ordre, els de les zones A i B, on la immigració és baixa. En la resta de llocs la integració lingüística és més escassa.

Cal destacar que la llengua que usualment empen els progenitors entre ells és el valencià en un 40,5% dels casos; un 45% el castellà; *de vegades castellà i de vegades valencià* un 5%; i *un el castellà i l'altre el valencià*, 3,7%. Ara bé, les parelles mixtes tendeixen de forma majoritària (45%) a la convergència cap al castellà, mentre que empen el valencià el 29%. La fidelitat dels pares autòctons al valencià és elevada, ja que sols un 8,7% d'aquestes parelles empra el castellà entre elles. Com era d'esperar, la distribució per llocs de residència és molt marcada en aquesta qüestió. Així, a la zona A no hi ha cap família en què els pares parlen els dos en castellà, mentre que a la zona E n'hi ha un 78,6%, i un 59,7% a la C, que ho fan. A la D els percentatges de castellà i de valencià estan molt igualats, amb un lleuger predomini d'aquesta llengua.

Com hem vist, les dades de competència i ús habitual dels pares manifesten que aproximadament la meitat és capaç i, de fet, parla en valencià. Ara bé, d'aquests només un 1% deixa de transmetre la seua llengua als fills.

La transmissió intergeneracional del valencià entre els autòctons es manté en el 84,8% dels casos. Si tenim en compte que el 91,3% de les parelles autòctones empra el valencià entre elles, hem de deduir que hi ha una certa regressió de la transmissió lingüística de la llengua pròpia, encara que mínima, i sobretot centrada en la zona D.

Quant als fills de pares d'origen mixt, la transmissió del valencià decreix bastant respecte al grup anterior: el 25,4% parla als fills *en valencià*, el 36% *en castellà* i el 29% *un en castellà i l'altre en valencià*. Aquest comportament es correspon bàsicament a la llengua que reben, ja que la transmissió lingüística d'aquest grup és cada vegada més bilingüe. Així, el 45% d'aquestes parelles empra el castellà entre elles i només el transmet el 36%; mentre que el 29% de progenitors es comunica en valencià entre ells, un 25,4% manté aquesta llengua amb els fills.

D'altra banda, la llengua que empen els fills amb els pares és bàsicament la mateixa que fan servir els pares amb els fills. És interessant notar el comportament dels fills de parelles mixtes: el 24% parla a un progenitor en castellà i a l'altre en valencià, quan la majoria d'aquests pares empra el castellà entre ells (45,3%) o, en tot cas, els dos el valencià (28,9%); mentre que dels fills de parelles autòctones, un 11,2% parla als pares en castellà, quan entre els pares l'usava el 8,7%.

Segons el lloc de residència, en totes les zones excepte en la A la transmissió del valencià de pares a fills decreix un punt respecte de l'ús que feien els pares entre ells. En aquesta zona A es manté inalterable, però augmenta el castellà en les famílies dels progenitors d'origen mixt. Aquesta situació es repeteix en el comportament declarat dels alumnes respecte dels pares. Vegem-ho en el quadre següent on hem destacat en negreta els nivells màxims de cada zona:

TAULA 1. Llengua de pares a fills segons el lloc de residència

	ZONA A	ZONA B	ZONA C	ZONA D	ZONA E
V-V	87,5%	66%	20,7%	41,5%	18,6%
C-C	4,2%	17%	59,1%	40,1%	79,1%
V-C (SEMPRE)	0%	12,3%	10,3%	12,1%	0%
V-C (A VEGADES)	0%	2,8%	1,3%	1,9%	2,3%
V-ALTRA	4,2%	1,9%	1,7%	0,2%	0%
C-ALTRA	4,2%	0%	6,9%	4,2%	0%

Com es desprèn d'aquestes dades, la regressió familiar del valencià en la generació estudiada és ben escassa en les zones que menys immigració han sofert, a diferència d'altres localitats amb una demografia més important. Som conscients que els canvis socioeconòmics produïts en aquestes zones a partir dels anys seixanta encara no són molt visibles a nivell familiar, perquè la segona generació d'origen forà (pràcticament la meitat dels que assisteixen als instituts) és jove. Vistos els resultats, considerem que la situació probablement serà una altra quan la major part de les famílies tinguen, com és d'esperar, una composició lingüística mixta. De fet, els pares dels entrevistats d'origen mixt que utilitzen el castellà entre ells és d'uns trenta-set punts superior que en els pares d'autòctons i d'uns vint-i-set punts més d'ús exclusiu del castellà en la llengua que transmeten als fills.

Llengua de pares a fills

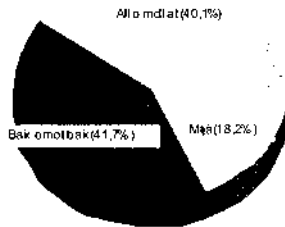
Pel que fa a la llengua que empren els estudiants amb els seus germans segueix la mateixa línia que l'assenyalada per als pares, tot i que s'ha de constatar un increment mínim del castellà. Una situació on aquesta llengua augmenta de forma considerable és a l'hora d'escriure una nota o carta per a casa (69,9%) a causa de les normes d'ús establertes en aquest àmbit. No obstant això, en el mateix cas la meitat dels autòctons empra el valencià i els mixtos que ho fan són una minoria (23,3%).

Hem de tenir en compte que alguns dels factors que promouen el bandejament del català arreu de tot el país (prejudicis, imitació de les idees de les classes dominants, etc.) poden influir també en la zona estudiada. Ara bé, a més d'aquests motius, l'augment de la presència

del castellà que es percep a la Marina no es produeix només pel lleu trencament de la cadena de transmissió lingüística a la llar familiar, ni perquè hi haja prejudicis que impliquen l'abandonament de la llengua pròpia, sinó més aïna pels canvis en la configuració de la població en els darrers trenta anys. Aquest fet ha implicat que la integració lingüística siga cada vegada menor, i fins i tot inexistent en alguns llocs per la seua conformació com a illots de parla castellana.

Si agrupem els ítems que fan referència a l'ús del valencià en la família, constatem que l'ús molt elevat del valencià en aquest àmbit arriba a un 26% en els centres estudiats. En general, però, les diferències entre el valencià i el castellà en aquest espai familiar es redueixen a un 1,6% a favor del castellà, com podem observar en el gràfic següent.

Ús familiar del valencià

Això ens fa sospitar que la propensió de l'ús lingüístic en la família comença a inclinar-se cap al castellà, especialment al si de les famílies heterolingües⁵. *Malgrat aquest fet, és en l'àmbit familiar on l'ús de la nostra llengua té el nivell més alt en comparació amb els altres àmbits, com podeu observar en la taula 2.*

TAULA 2. Ús general del valencià

	ÚS HABITUAL	ÚS FAMILIAR	ÚS ESCOLAR	ÚS PERSONAL	ÚS PÚBLIC
ALT O MOLT ALT	46%	40,1%	33,8%	29,8%	15,4%
MITJÀ	19,3%	18,2%	30,7%	14,5%	32,7%
BAIX O MOLT BAIX	33,7%	41,7%	35,5%	55,8%	50,9%

Per tant, segons el nostre estudi, ens sembla que l'ús familiar del valencià és la variable més decisiva, no solament en la configuració lingüística de la població, sinó també perquè és l'única variable que, si es produeix en un grau molt alt, propicia l'ús habitual i la identificació cultural valenciana⁶. *Pensem que aquests són dos aspectes distints però bàsics en l'enfortiment de la nostra llengua a la zona.*

5. És des d'aquest punt de vista que el comportament de les famílies mixtes esdevé un indicador clau per a mesurar la vitalitat de la llengua, ja que és la configuració més probable en el futur.

6. Les dades palesen que la identificació cultural valenciana en els estudiants és bàsicament lingüística, de manera que se senten prioritàriament valencians el 70% dels que fan un ús molt alt d'aquesta llengua en la família; mentre que els que només el 12% dels que tenen un ús baix o molt baix en la família es consideren prioritàriament valencians.

Cal destacar que on més disminueix el valencià en la família és en els més joves⁷. I si això ocorre quant a la llengua oral, a l'hora d'escriure la presència del castellà és major encara en tots els grups, com hem vist abans. Aquests costums diglòssics minven quan hi ha un domini molt alt del valencià, domini que en la nostra zona el possibilita bàsicament la família, mentre que l'escola actua com un reforç. Si en el futur la presència de la nostra llengua en aquest àmbit es debilita, és a dir, tant bon punt deixa de ser l'única llengua familiar, el valencià probablement es convertirà en la llengua dels avis en aquesta zona, i les mesures normalitzadores que puguen dur-se a terme des de les institucions tindran poc èxit, com ocorre en tota llengua minoritzada quan la transmissió intergeneracional està malmesa.

Si comparem els nostres resultats amb els d'altres estudis que s'han realitzat sobre aquesta mateixa qüestió, hem de fixar-nos en els treballs de Montoya (1996) i Colom (1998) sobre les ciutats d'Alacant i de València, respectivament.

A diferència del nostre cas, Colom (1998: 85) ha detectat un ús familiar predominantment castellanòfon a la ciutat de València i n'ha buscat l'explicació "en una combinació de dos elements: el predomini ambiental del castellà en la zona cèntrica de la ciutat no és un fenomen recent i ha actuat com a element de reforç cap a la tria del castellà en l'àmbit de les famílies que hi residien; però l'element definitori seria que es tracta sovint de famílies locals que presenten un ús habitual del castellà des de dues o més generacions, la qual cosa l'ha consolidat com a llengua d'ús al si de les famílies. Tot això anirà acompanyat de clars components ideològics que serveixen per justificar aquest abandonament (o simplement manca d'interès) de la llengua pròpia dels valencians".

Per la seua part, Montoya (1996: 216-218) ha aplicat l'escala de Fishman (1991) en el seu estudi sobre la substitució lingüística intergeneracional a la ciutat d'Alacant. Dels vuit estadis de decadència en què es poden trobar les llengües amenaçades segons aquest autor, Montoya situa Alacant en el penúltim: es conserva la llengua en les generacions més grans que no l'han transmesa als seus descendents, però aquests hi conviuen. Si seguim aquesta escala, pensem que la nostra zona se situa, en canvi, en el grau sisé, on perdura la transmissió intergeneracional, encara que parcialment també el valencià és present en àmbits formals en què es troben els altres estadis.

Comptat i debatut, la situació actual de l'ús familiar a la Marina confirma la vitalitat de la transmissió intergeneracional del valencià, tot i que es distingeix una regressió mínima per part dels autòctons. Aquest fet positiu està en procés de canvi amb la incorporació a la zona d'un gran nombre de parelles heterolingües i al·lòglotes. Aquest fenomen va en augment i està originant una configuració híbrida des del punt de vista lingüístic que es decanta fàcilment cap al castellà, atesa la presència social d'aquesta llengua. De fet, les famílies autòctones han quedat en minoria en localitats com Benidorm o l'Alfàs del Pi, i són quasi la meitat a Altea i la Nucia, on encara els mixtos són la clau d'aquesta transmissió.

7. Els estudiants de 14-16 anys tenen un ús familiar del valencià que s'acosta al 36%; els que tenen entre 17-18 anys, un 44%; i els majors de 19, un 38,4%.

BIBLIOGRAFIA

- BOIX, E. (1993): *Triar no és trair. Identitat i llengua en les joves de Barcelona*, Barcelona. Edicions 62.
- CANO, M. A. i J. BALDAQUÍ (1994): "Competència, ús i actituds lingüístiques dels estudiants de l'Escola de Magisteri d'Alacant. Anàlisi d'una enquesta", *Comunicacions del I Simposi del professorat d'Educació Infantil i Primària d'Ensenyament en valencià*, València. Generalitat Valenciana, pp. 289-304.
- COLOM (1998): *El futur de la llengua entre els joves de València*, València, Comercial Denes.
- COMES, G. i B. JIMÉNEZ i V. ALCARAZ (1995): *La llengua catalana i els alumnes castellano-parlants de 10 a 15 anys*, Barcelona, Columna.
- ERILL, G. i J. FARRÀS i F. MARCOS (1992): *Ús del català entre els joves a Sabadell. Coneixement, ús i actituds dels estudiants de secundària. Sabadell, curs 1985-86*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- FERRANDO, A. (1991): "Les perspectives de normalització lingüística al País Valencià", dins *Actes de les III i IV Jornades de Sociolingüística de la Nucia*, Alcoi, Marfil-Ajuntament de la Nucia, pp. 97-122.
- FERRANDO, A. i J. PRATS i M. SORRIBES "L'ús del valencià i les actituds lingüístiques dels alumnes de la ciutat de Castelló de la Plana", dins *Miscel·lània 89*, València, Generalitat Valenciana, pp. 7-45.
- FISHMAN. (1991): *Reversing language Shift*, Clevedon, Multilingual Matters.
- GUARDIOLA, M. J. i M. À. DIÉGUEZ (1999): *Els jòvens de la Marina. Estudi sociolingüístic*, Alacant, Club Universitario.
- (en premsa): "Expectatives d'ús del valencià a la comarca de la Marina", dins del *I Congrés Internacional "Llengua, societat, ensenyament" Alacant, 8-10 de novembre del 2000*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- HERNÁNDEZ, A. i J. MARTÍ i F. MERCADÉ (1992): *La llengua catalana a Tarragona: coneixement i ús*, Barcelona, Columna.
- HUGUET, J. i B. SERRA (1993): *El jovent opina. Llengua i ensenyament als instituts públics de Catalunya*, Barcelona, Oikos-Tau.
- LLUCH, G. i V. SALVADOR (1989): "Enquesta sobre actituds sociolingüístiques entre els estudiants d'un institut de la ciutat de València", dins *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, VII. Àrea 6. Ensenyament*, Tarragona, Ajuntament de Barcelona-Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament-Diputació de Tarragona, pp. 360-363.
- MELIÀ, J. (1997): *La llengua dels joves. Comportaments i representacions lingüístics dels adolescents mallorquins*, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears.
- MONTOYA, B. (1986): "Al voltant de la substitució i el canvi lingüístic. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX", *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 6.
- (1996): *Alacant: la llengua interrompuda*, València, Comercial Denes.